

Др МИЈАТ ШУКОВИЋ

УЛОГА, ДОСТИГНУЋА И ПРАВЦИ ДАЉЕГ РАЗВОЈА ПРАВНИХ НАУКА У СОЦИЈАЛИСТИЧКОЈ РЕПУБЛИЦИ ЦРНОЈ ГОРИ

I

О улози права и правних наука у социјалистичком самоуправном друштву

Без права, без правног уређивања бројних друштвених односа, социјалистичко самоуправно друштво, на садашњем степену развоја, не може обезбиједити ред, једнакост, равноправност, окладан заједнички живот, самосталност дјелова и јединство целине, стабилност и слободу друштва и у друштву, своје опстајање и овоју будућност. Сада не може, мада је друштвено биће социјалистичког самоуправног друштва усмјерено на стварање друштва у коме ће свијест и савјест човјека, људи, бити довољни да све то обезбјеђују.

Ниједно друштво, па ни социјалистичко, није пронашло, нити створило, нешто друго што би могло замијенити право.

У садашњости и у сагледивој будућности право у социјалистичком самоуправном друштву — мада изведено из друштвено-економских односа и обликовано сагласно идејно-политичким опредељењима водећих снага друштва — има и имаће улогу дјелујућег фактора. Улогу фактора који својим садржајем, својом снагом у идејно-политичкој и класној борби за социјалистичко самоуправљање, придонosi стварању друштва заснованог на односима међу људима као слободним и равноправним произвођачима и ствараоцима. У том смислу, у тим границама, право врши и вршиће функцију креативног чиниоца.

Та и таква улога права у социјалистичком самоуправном друштву захтијева да право у њему буде њему одговарајућег квалитета, а не било које и било какво право. Захтијева да у социјалистичком самоуправном друштву постоји право чији је ос-

новни циљ слобода човјека, људи, заједнице, па и онда када у себи садржи и носи принуду. Слобода чији садржај обухвата и обавезу поштовања слободе и права других — појединца, колектива, заједнице која подразумијева складну равнотежу између права, обавеза и одговорности, која не одваја права од обавеза и која у себи садржи као неиздвојиву компоненту, развијену одговорност, а не индивидуалистички схваћену слободу.

Захтијева право које се, концептуално и у појединостима изводи из хегемонског положаја радника и радничке класе у друштву и које обезбјеђује њихов хегемонско положај у одлучивању о условима, средствима и резултатима рада, о заједничким и општим друштвеним пословима. Само са таквим садржајима право изражава и обезбјеђује интересе радника и радничке класе и основне квалитете социјалистичког самоуправљања.

Сагласно томе, социјалистичком самоуправном друштву неопходно је право у коме се ограничења, забране, принуда неће прописивати ради спречавања истинске слободе, већ ради спречавања појединца, група, појединих друштвених субјеката да своју слободу користе на начин којим се ограничава или ускраћује слобода других, слобода и интереси друштва и ради обезбјеђивања да у будућности буде више слободе. Право у коме преовлађују радничко-класни социјални садржаји. То јест право које је нови историјски квалитет у развоју права, као што је и социјалистичко самоуправљање нови историјски квалитет у развоју друштва уопште. Само овакво право утемељује будућност у садашњости. Само овакво право је потребно социјалистичком самоуправном друштву и одговара му.

Створити право са приказаним квалитетима веома је тешко. За то нијесу довољни одређење да се такво право ствара и револуционарно поштење, иако су то двије неизоставне претпоставке за стварање права са тим назначеним квалитетима. Потребни су још: инвентивност, организованост и велико знање, које само наука може дати. Без развијене науке, предметно и циљно усмјерене прогресу, слободи и хуманизму, и пуног уважавања у друштву научних резултата, то није могуће постићи. Без тога и на овом подручју, као и на другим подручјима, друштво је без будућности! Науке која изучава друштвене односе који се правно уређују; која ће давати научне подлоге за њихово правно нормирање; доприносити садржинском и циљном обликовању и унапређивању правних института и норми; која ће тумачити и објашњавати право и придоносити да се исправно схвата и досљедно примјењује.

А то су правне науке, као самостални дио у интегралности друштвених наука.

Укупност приказаног одређењује велику улогу и значај правних наука у социјалистичком самоуправном друштву, у његовој садашњости, непосредној и даљој будућности. У СР Црној Гори имају такву улогу и значај како у давању научне подлоге за израду права у СР Црној Гори и научно-критичкој анализи тог

права, тако и у извршавању обавезе судјеловања у давању научне подлоге за израду савезног законодавства и научно-критичкој анализи савезних закона.

Допринос који у тим напорима могу дати правне науке ничим се не може замијенити, надомјестити.

Њихов допринос биће већи и успјешнији уколико своју улогу и задатке извршавају у сарадњи са економским и политичким наукама и уколико се стваралачки користе њиховим резултатима. Јер, веома су значајне економске и политичке компоненте садржаја права. Оне и опредјељују класни карактер права.

Све речено негира исправност потцијењивања правних наука у социјалистичком самоуправном друштву, које се огледа у Југославији и у СР Црној Гори, у практичном игнорисању нужности њиховог судјеловања у обликовању права и његовој примјени. У пракси, у процесима израде правних прописа, наиме, нестваралачки се „гурају“ прве идеје засноване на стању уско-грански и рутински оцијењеном, без шире провјере преузимају се решења из других прописа, умјесто да се правне норме стварају на бази резултата организованих и квалитетних научних анализа и предлога, резултата трагања за бољим од „прве идеје“.

Услов да правне науке остваре друштвену улогу и изврше конкретне задатке које имају јесте: повољни друштвени услови за научно стваралаштво, укључујући материјалне услове; добра организованост; усмјереност наука да изучавају кључне проблеме; постојање потребног броја способних научних посленика за рад у области правних наука.

II

О резултатима правних наука у СР Црној Гори

Нема потпуних и прецизних података о досадашњим резултатима правних наука у СР Црној Гори. Нема ни систематског праћења, евидентирања и сређивања података о томе. То је, свакако, недостатак.

Изучавањем расположивих извора,* извршеним за потребе овог рада, утврђени су резултати правних наука у СР Црној Гори, од 1945. године до сада.

* То су: а) „Црногорска библиографија научних и стручних радова 1970—1979“

б) Библиографски подаци о издању књига од 1945. до 1982. год.

ц) Пет часописа који излазе у Црној Гори. То су: „Правни зборник“, (који је почео излазити прије 51 годину), „Зборник Правног факултета“ у Титограду (који ће ускоро стећи десетогодишњу традицију и стабилност), „Пракса“ часопис за друштвена питања, која је до 1983. г. објавила и 48 радова из области правних наука; „Гласник Одјељења друштвених наука ЦАНУ“ и „Зборник Више поморске школе“ у Котору;

д) Пет часописа за правна питања који излазе изван СР Црне Горе, а у којима је објављен један број радова насталих у СР Црној Гори. То су:

Квантитативно исказани ти резултати су:

1. Написано је и објављено, у облику посебних издања, 38 студија, углавном дисертација, и три универзитетска уџбеника.

Са преовлађујућим стручним објашњењима, али и са извјесним елементима научног, израђени су и објављени коментари Кривичног закона, Закона о управи и Закона о радним односима, донесених у СР Црној Гори.

Написано је и објављено у часописима и зборницима око 311 чланака, расправа, реферата приказа из области правних наука, са стручно-научним, односно научно-стручним или само стручним садржајем.

Највише их је из области имовинског права, облигација, наследног и породичног права, судске организације и рада судова на примјени права (72), а затим из правне историје (54), уставног права, укључујући текстове о друштвеној својини, самоуправљању, удруженом раду, скупштинском делегатском систему и слично (47), кривичног права, кривичног поступка и криминологије (34), управног права (28), међународног права (24) итд.

Од чланака са научним карактеристикама 15 је објављено у „Архиву за правне и друштвене науке“ и „Нашој законитости“, који су на врху листе правних часописа у Југославији посљедњих десет година. Радови су из области уставног права, теорије права, политичког система, грађанског права итд.

2. У написаним и објављеним књигама, чланцима, расправама, рефератима и приказима, обрађени су бројни проблеми из области историје права и из савремене правне проблематике.

Обрађене су и све битне садржинске карактеристике Устава СР Црне Горе.

У три тематска броја „Правног зборника“ потпуније и продубљеније су обрађени: (1) управа у самоуправном друштву, (2) основни концепт и карактер статута општина у СР Црној Гори, (3) садржај и обилежја Закона о уставном суду СР Црне Горе.

У тематском броју „Праксе“ потпуније и продубљеније обрађени су значајни проблеми права својине у социјалистичком самоуправном друштву. Том обрадом, правне науке у СР Црној Гори непосредно су се укључиле у процес израде нацрта Закона о праву својине, који се израђује у СР Црној Гори. То је, у ствари, својеврсна мања студија о проблемима права својине, посебно о границама права својине. То је значајна научна и стручна подлога за садржинско обликовање закона који се припрема.

„Архив за правне и друштвене науке“, „Анали Правног факултета“, „Правни живот“, и „Самоуправно право“, који излазе у Београду, и „Наша законитост“, који излази у Згб.

е) Зборник „Теорија и пракса социј. самоуправљања и неколико других зборника.

Садржаји у овим тематским бројевима часописа доказ су потенцијалних могућности правних наука у СР Црној Гори када се добро организују и усмјере на важне и актуелне задатке.

3. У једном броју научних радова у којима су обрађени поједини садржаји из политичке и економске историје СР Црне Горе, објављених у облику посебних издања или чланака, реферата или расправа, научно су третирани у поједини правни институти или поједини дијелови права из историје Црне Горе.

И у многим радовима, оправдано сврстаним у област економских наука, научно су третирани и бројни дијелови савременог, веома разуђеног дијела правног система којим су уређени економски односи. То је условљено тиме што су и бројни економски односи, бројне економске категорије, правно уређени, правно обликовани. Помињем само: планирање, кредитне односе, услове страничења инвестиција, расподелу итд.

4. Релативно завидан и задовољавајући резултат остварен је и на подручју формирања и оспособљавања кадра за рад у области правних наука.

Сада на Правном факултету у Титограду има девет редовних професора, два ванредна, седам доцената (за двојицу је од њих поступак за избор и звање ванредних професора) и 21 асистент, од којих су двојица доктори наука а 12 магистри. На Факултету за поморство у Котору научним радом из области права баве се један професор, један доцент и један асистент.

Највећи дио тога кадра научно изучава и обрађује савремене правне проблеме, савремени правни систем, а један дио изучава и обрађује историју права или појединих правних институција.

Изван високошколских институција један број научних радника, доктора наука, веома успјешно научно изучава и обрађује поједине правне институте или поједине дијелове права.

У условима СР Црне Горе то је значајан резултат. Нарочито ако се и када се оцјењује потенцијална снага тога кадра. Посебно потенцијална снага младих асистената, од којих неколико има изразите способности за научни рад.

Овај кадровски потенцијал омогућава да се у наредном периоду у области правних наука, користећи се доадашњим монографским научним обрадама и научно-стручним обрадама појединих института или стања, изводе научне синтезе од ширег и дугорочнијег значаја, да се чине озбиљнији научни продори.

То много обавезује. Обавезује да се овај кадровски потенцијал добро организује и усмјери, да се створе друштвени услови, радно-подстицајни, материјални, организациони и други, у којима ће стваралачки потенцијал ових и других нових кадрова бити максимално активан на темама кључним за друштво.

На подручју правних наука то је највећа потреба и обавеза.

5. Оснивање Правног факултета у Титограду важан је резултат у стварању институционалних облика научног рада у области правних наука у СР Црној Гори.

Важан је резултат за институционално организовање и усмјеравање научног рада у области правних наука јесте образовање Одбора за правне и политичке науке Црногорске академије наука и умјетности Академије да и овим наукама посвећује већу пажњу у својој програмској оријентацији и акционом дјеловању.

И означени часописи који излазе у СР Црној Гори, иако им недостају чвршћа програмска оријентација, научна смјелост и визионарство, важни су институционални чиниоци који подстичу, охрабрују, подржавају, помажу стваралаштво у области правних наука. Помажу и оспособљавање кадрова за стручну и научну обраду појединих проблема из области правних наука. Они није-су, дакле, само јавне трибине које богате нашу културу и подижу њен ниво већ и важни чиниоци организованог утицаја на стручно и научно стваралаштво.

6. Правни факултет и Институт за друштвено-економска истраживања, самостално или у заједници са другим институцијама, организовали су неколико научних симпозијума и других облика научних скупова у СР Црној Гори, југословенских по учесницима, на којима су научно разматрани поједини комплекси проблема из области права. Значајнији су скупови на којима се расправљало о делегатском систему, о праву својине у социјалистичком самоуправном друштву, о правном систему.

Квалитативно мјерено, дакле, релативно су завидни и задовољавајући резултати правних наука у СР Црној Гори.

О квалитету резултата правних наука у СР Црној Гори казују, прије свега, слиједеће четири чињенице:

Прва је, досадашњи резултати из области историје права по квалитету су такви и по обиму толико велики да је њима постављен солидан темељ и добро утрт пут за праве и квалитетне синтезе правног живота у историји Црне Горе. То је велико достигнуће. Резултат је, велики дијелом, стваралачких напора појединаца, ентузијаста научника.

Друга је, ни један од радова из области правних наука настао у СР Црној Гори није идејно, концепцијски, супротан уставним одређењима и социјалистичким самоуправним одређењима. Ниједан не носи обиљежја територијалне или националистичке ускогрудности.

Трећа је, радови објављени у часописима и зборницима изван Црне Горе, квалитетом су се, у конкуренцији са радовима из других средина, изборили за објављивање. При томе, признато им је, гледано по редоследу и рубрикама објављивања, завидно мјесто у вриједносном реду радова објављених у тим часописима и тим публикацијама.

Четврта је, у анализама и оцјенама о стању у правним наукама у Југославији, правној мисли, научној и стручној, у СР Црној Гори даје се завидан ниво.

Но, и поред ових квалитета, досадашњи резултати, мјерени критеријумима квалитета, мањи су од оног што би се могло

закључивати на основу изнесених квантитативних показатеља. То казују сљедећа обиљежја остварених резултата:

а) Предмет највећег броја радова је приказ, објашњење, појединих института правног система, појединих правних норми или група норми. Недостаје научна обрада цјелине правног система СР Црне Горе, посебно са становишта његове специфичности, како у односу на правне системе у другим републикама, тако у односу на савезно законодавство. Недостаје и научна анализа колико су специфичности које постоје условљене културно-историјским, социолошким, друштвено-политичким специфичностима, а колико политичким опредјељењима, волунтаризмом и другим разлозима. Недостаје научна обрада појединих цјелина правног система СР Црне Горе, као што су: стамбено право, пореско право, право којима су уређени земљишни односи, експропријација, односи у области комуналних дјелатности, интересно организовање, урбанистички односи, итд.

Недостаје и систематска, продубљенија критичка анализа и појединих савезних закона и концепције савезног законодавства. Недостају и критичке анализе нацрта савезних закона, о којима је вођена уземљо расправа. А обавеза је правних наука у СР Црној Гори, као и у другим федералним јединицама, да својим критичким анализама придонесе обликовању савезних закона и анализи њиховог квалитета.

Недостаје цјеловитија научна обрада и правних цјелина којима су уређени начин остваривања права и обавеза Републике у југословенској федерацији и концепт општина и њихових међусобних односа. Недостаје и научна обрада права и дужности друштвено-политичких заједница са становишта тражења узрока и у праву појава њихове аутаркије, подређивања њима удруженог рада, спречавања самоуправне интерпретације у ширим просторима и стварања неприродних интеграција ради заокруживања цјелине привредних, здравствених, образовних и других организација у оквиру појединих ужих друштвено-политичких заједница.

Недостаје научна обрада садржаја, карактера, посебно са становишта стварних интереса радника и радничке класе, самоуправних општих аката донесених у СР Црној Гори, као и њиховог остваривања. А обрада њихова је потребна и ради одстрањивања погрешног схватања да је „право удруженог рада“ само једна област права или једна грана права, а не историјски нови вид права. Право које изражава, успоставља, обезбјеђује и штити друштвене односе у којима удружени радници, организовани у самоуправном удруженом раду, имају опредјељујућу улогу у одлучивању о друштвеним пословима, у производњи, расподјели, у политици.

У резултатима правних наука у СР Црној Гори има, дакле, доста великих празнина. Предметно су до сада биле усмјерене на поједина врло уска, не најглавнија подручја, без непосредније повезаности. При томе су проучавања испарцелисана.

То је изузетно велики недостатак на подручју правних наука, чије је отклањање и потреба и обавеза.

Узрок томе налази се и у чињеници што је лична заинтересованост најчешће изазвана неким актуелним потребама, а не организована друштвена усмјерења, определијелила избор тема за научну обраду.

б) Дјелимично због уситњеног предмета обраде, али и из других разлога, у објављеним радовима, па и када имају елементе научног, преовлађују: хронолошко-историјски прикази, фактографски описи, нормативитички прилаз, исцрпљивање у изношењу општег, начелног, у понављању познатих оцјена и констатација, изношење и систематизовање контраверзних мишљења. Има радова у којима нијесу приказана ни најновија научна сазнања о предмету који се у одређеном раду обрађује.

У претежном броју радова потиснути су, или су готово истиснути, темељнији теоријски погледи и оцјене, дубља теоријско-филозофска, социјално-класна анализа и оцјена. Преовлађује осредњост, са доста недостатака садржинског и методолошког карактера.

ц) Подлога преовлађујућег дијела објављених радова из правних наука нијесу систематска научна истраживања, осим једним дијелом из области историје права, већ више или мање позитивистички опис и приказ појединих дијелова садржине права, успјешно прикупљени, систематизовани и коментарисани, званично објављени подаци или обрада запажања и оцјена илустрованих примјерима. Више су им подлога чињенице и оцјене умом откривене него истраживањима егзактно утврђене чињенице.

На тој и таквој подлози могу настајати само мање или више добри научни есеји, али не, или врло ријетко могу настати, остварења са научним досегом већим од есеја.

д) У радовима објављеним у часописима доминирају препричавање, тумачење, популарно идејно-политичко вредновање објављених правних прописа. Најчешће са апликативним циљевима, ради дневно-практичних потреба.

Није то сувишно. Обавеза је правних наука да интерпретацијама, објашњењима, тумачењима дају оријентацију за поступање у пракси. Та обавеза правних наука већа је него других наука. Правне науке и морају живјети са праксом и чинити оно што пракса тражи.

Није, међутим, сагласно улози правних наука њихово редуковање на подручје приказивања и тумачења већ донијетих прописа, њихово свођење на ниво пратиоца достигнутог, на ниво оног што слиједи настанак правних норми, умјесто издизања на ниво чиниоца стварања права.

А то се управо догодило у СР Црној Гори. То правне науке може свести на ниво „слушкиња праксе“.

То је велики недостатак. Умањује друштвену мисију, научну револуционарност правних наука. Чини да оне нијесу у животу онакве какве би требало да буду.

Недостатак је већи што у њима, осим изузетно, недостаје критичка оцјена важећих правних норми; нема демократске научне расправе, научног суочавања аргумената.

ф) Бројни су радови из области правних наука у којима се правни проблеми више анализирају и обрађују политиколошки него правно. То није врлина правних наука, иако политиколошко обрађивање правних проблема има и позитивну страну. Она се састоји у томе што се тиме право, правни институти, извлаче из њихове привидне изолованости и третирају у контексту садржине друштвених односа, у оквиру цјелине којој припадају. То постиже и усмјерава усвајање и коришћење више метода анализе, мултидисциплинарни приступ изучавању права, правних проблема, института, норми. А није врлина зато што се тиме загушује и потискује чисто правна анализа и обрада проблема. И зато што то пријети да правне науке клизе губитку свог идентитета, своје аутономије у оквиру друштвених наука.

Научна и друштвена потреба је: његовати научно верификовано усмјерење да се правни проблеми прије свега правно анализирају и обрађују, уз нужне политиколошке и економске анализе. То би поспјешило напуштање досадашње праксе да се уз законе и друге прописе утврђују и норме које су више дефиниције у правом значењу тог појма.

г) У објављеним радовима има превише и апстрактног логицирања и закључивања која се не заснивају на научном промишљању наше стварности, складности и противречности у њој. Нијесу у довољној мјери, дакле, повезани теорија и пракса.

х) Теоријски погледи ранијих и страних правних наука имају ограничен (релативан) значај за наше правне науке. Али, нерационално их је а priori одбацити само зато што су ранији или страни. Јер, поједини дијелови права у самоуправном друштву (наслеђивање, облигације, међународно право итд.) преузимају поједине постулате, принципе, чак и конкретна решења из тековина историјског развоја опште правне мисли. То олакшава да се компаративним методом утврђује колико „идемо у корак“ са врхунским дометима правних наука у свијету и колико се у нашем праву усвајају прогресивна остварења из прошлости. Но, филозофски и класно-социјални садржај нашег права обавезује на изузетну опрезност при коришћењу теоријских погледа из ранијих и страних правних наука.

У претежном дијелу објављених радова уважена су та сазнања.

Међутим, у једном броју објављених радова сазнања и теоријски погледи из ранијих и страних правних наука прецјењују се, а у другом потцјењују. То се изражава у некритичком преносу и прихватању погледа и закључака из ранијих или страних правних наука, сугерирању рјешења из ранијег или страног права, од-

носно у потпуном игнорисању сазнања и теоријских погледа ранијих и страних правних наука и онда када се обрађују питања за чију је обраду компаративни метод пожељан, чак неопходан.

*
* *
*

Ови и други недостаци, које не могу приказати у разумно ограниченом простору, дају увјерљив основ да се закључи:

Научни рад у области правних наука у СР Црној Гори одвијао се и одвија се без друштвеног усредсређивања на кључне проблеме. Не претходи правним нормама, већ слиједи њихов настанак. Одвија се без дугорочнијих, научним методама израђених, програма научног рада. Без значајнијих је истраживачких подухвата.

У тим условима научни продори зависе искључиво од појединачних научних радника. А то може да дадне, на што дати приказ упућује, само ограничене димензије у квалитету, па и онда када се постиже релативно велики квантитет.

И чињеница да су до сада економске науке више него правне откривале концептуалне недостатке у садржајима појединих закона или недостатке у појединим законским рјешењима, и да пракса верификује те оцјене економских наука, такође је доказ да изостаје критичност у радовима из области правних наука, што је индикатор да је њихов квалитет испод нивоа који се може окарактерисати као потпуније задовољавајући.

Није утјеха, иако придоноси реалној оцјени, то што исти недостаци постоје, више или мање, у радовима из области правних наука и у другим дијеловима Југославије, што је то, да поновим, условљено и штетним потцјењивањем значаја и улоге правних наука у социјализму уопште.

Није утјеха, већ објашњење, сазнање да у друштву које излази из неразвијености, готово неизбјежно, мора у први план и избијати тенденција освајања квантитета (продукције радова, научних и стручних звања, иза којих не стоји исто тако завидан квалитет), и да то доводи до стања у коме се и неквалитети признају као вриједности. То је и објективно условљено.

Задржавање приказаног стања, приказаних недостатака, и у будућности, значило би назадовање, а не само застој у развоју правних наука. Зато је позитивна промјена стања императив развоја друштва.

Ово потврђује и сазнање да без ослонаца на властиту памет, на властито знање, научно прије свега, техничко-технолошко, биолошко, економско, али и правно-самоуправно, правно-организационо, правно-политичко, не могу се успјешно и брже савладати сплетови неповољних стања у нашем друштву. Без тога се не могу максимално искористити капацитети, ресурси, опрема, осваја-

ти и у самоуправним условима примјењивати остварена свјетска технолошка достигнућа. Још мање је могуће постизање нових квалитета у технологији, организацији, оптимализацији, рационализацији. Без широке лезе научних правних знања тешко је и замијенити бољим она привредно-системска правна решења која гурају у аутаркију, разграђивање, разјеђивање. А без њихове промјене, немогуће је битно промијенити практично понашање.

То императивно, готово судбински, обавезује:

(1) водеће снаге друштва да са декларативних опредјељења о науци, па и правној, као битном фактору цјелокупног развоја, пређу на организовање конкретне друштвене акције и предузимање конкретних мјера којима ће се успоставити односи и услови у којима ће то наука заиста и бити, а

(2) научне раднике и научне институције да своје потенцијале усредориједу на планско, систематско изучавање и научно рјешавање кључних друштвених проблема, битних за укупни друштвени развој; да подигну квалитет рада у науци; да одузимају, смјело и одговорно, научни легитимитет површностима и импровизацијама у име науке, под окриљем научних звања или научних институција, као и коришћење друштвених средстава намијењених науци за квази-научне подухвате; да смјелим и одговорним научним разматрањима, оцјенама и визијама, изборе одлуке у којима ће се одбацити импровизације и волунтаризам.

III

Друштвени услови за научни рад у области правних наука

Услови за научни рад у области правних наука једнаки су, начелно, условима за научни рад у цјелини. Положај правних наука и на исту судбину као и положај науке у цјелини у друштву. Не може бити другачији од цјелине којој припада.

Слобода научног стваралаштва, гарантована и обезбијеђена у нашем друштву за све науке, па и правне, повољан је услов за научно стваралаштво у области правних наука.

Релативно су повољни и услови за објављивање вриједних резултата научног рада из области правних наука.

Спознати су најбитнији принципи методологије научног рада у правним наукама. Ти принципи су у пракси провјерени и верификовани.

Општи друштвени услови за научни рад у области правних наука, дакле, повољни су у СР Црној Гори, као и у Југославији.

Неповољни су:

а) својеврсно, практичним радом испољено, потцјењивање потребе, нужности, значаја и улоге правних наука, у стварању и критичкој анализи права, што је већ казано, и,

б) финансијски услови, који су до сада били у СР Црној Гори тешко савладива препрека, и сада су то.

IV

Подизање квалитета научног рада у области правних наука — првенствени правац дјеловања

1. Има много проблема и стања у југословенској и црногорској савремености које правне науке, самостално или у садејству са економским и политичким наукама, треба да научно обраде, узрочно-последично објасне, да открију путеве унапређивања права и побољшања друштвеног стања у области примјене права.

Правне науке у СР Црној Гори имају такође обавезу да научно проучавају међународне односе и међународно право. Извршење је ове обавезе и један од путева обезбеђивања да предмет науке у Црној Гори не буду само њене специфичности, што би сиромашило научна сазнања. А пут њене реализације, с обзиром на услове, јесте сарадња са научним институцијама изван СР Црне Горе.

То тражи организоване и истрајне напоре и друштва и научних радника да се прошири, правилно усмјери и добро организује научни рад у области правних наука. И обавезује да се све то чини.

2. У правним наукама, као и у свим другим, као и свуда у друштву, квалитет постаје судбинско питање, услов прогреса. Будућност зависи, прије свега, од квалитета научног рада и од смјелије а одговорне примјене научних резултата у производњи, политици, у стварању и примјени права, у самоуправној активности, свуда.

То императивно обавезује да се на подручју правних наука истовремено, синхронизовано и истосмјерно дјелује у више правца. Прије свега у правцу обезбјеђивања програмског усредоређења правних наука на кључне проблеме — идентификоване сагласно развојним и циљним опредјељењима друштва — организованог и тимског научног истраживања. То је услов теоријско-синтетичке обраде сагласно идејно-филозофским основама и циљевима друштва.

То не значи занемаривање и потискивање индивидуалног научног рада способних и креативних појединаца — научника, који индивидуално трагају за научном истином.

Напротив, и у тим условима, индивидуални научни рад веома је значајан. Способни и креативни појединци — научници могу, заиста, чинити велике научне продоре, у истраживањима и у стварању научних синтеза. И то у свим друштвеним наукама, а нарочито културно-историјским, у правно-историјским. У свијету науке и данас велике продоре у друштвеним наукама чине појединци.

То је и природно. Јер, носилац научног рада, у крајњој линији, јесте човек, научни радник.

3. Ради подизања квалитета научног рада у области правних наука, усредсређивања тог рада на кључна правна подручја, подизања организованости тог рада и повећања тимског истраживања и тимске обраде, потребно је дјеловање и у следећа четири правца.

Прво. Превладати шкртост материјалног и друштвеног вредновања квалитетног научног рада, квалитетних научних остварења. То подразумијева да се и у научним организацијама све више одстрањује неоправдано и штетно изједначавање, кроз новчано вредновање, праве науке са понављањем и препричавањем познатог, чега има у продукцији у овој области. *Наука и научне организације не смију допустити да се научне вриједности обезвређују њиховим изједначавањем, ни кроз новчано вредновање, са научним невриједностима. То је изједначавање рушење достојанства наука. То је довођење у питање њене будућности и будућности свих. А није ни хуманизам, ни права социјалистичка солидарност.*

То подразумијева и веће измјене, праве заокрете, у реченом смислу, самоуправних општих аката и измјене практичног усмјерења и понашања у научним организацијама, научним тимовима, оуда гдје се одлучује о новчаном вредновању резултата рада.

Ове промјене, ма колико хитне, траже да их одликује стрпљивост и културно достојанство. Журба — да. Али, до степена својственог научног прилазу промјенама.

Друго. Могућности постоје, а потребе диктирају, да се зналачки, дугорочније програмирано, са континуираном реализацијом, организује и обезбјеђује интензивнији научни рад у оквиру и у организацији Правног факултета у Титограду, да се спријечи садашња тенденција да се његова цјелокупна активност — изузев индивидуалних напора појединаца — сведе на образовне функције, на репродукцију познатог, да престане бити витална научна институција. То је услов да се не умртви научна, дјелатна снага приказаног броја младих асистената, да се њихова снага нерационално не троши у индивидуалним разговорима атмосфери другачијој од научне. Препуштени себи, својим интересовањима, својим могућностима, они не могу далеко стићи у свом научног развоју, нити дати оно што би могли дати у условима њихове укључености у научно-организована шира, колективна истраживања, од мање амбициозних до крупних, од организованих научних расправа до израде синтеза.

Неизоставан и незамјењив пут је: без одлагања, осмишљено, окупити те младе људе опередијене за науку, спојити друштвене потребе и њихова појединачна интересовања и усмјерења, те на тој основи, такође без одлагања, организовати систематске, разноврсне научне активности, у којима ће они бити главни носиоци читавог посла.

Тако усмјеравање и такав рад, реално је очекивати, даће многа и многострука побољшања, која увијек обезбјеђују млади и способни људи када се добро организују, усмјере и мотивишу, друштвено и материјално. У тим условима млади људи успјешно савлађују и материјалне неповољности и радом се изборе за њихово касније побољшање.

Треће. Неопходно је подстаћи, његовати, развијати научну критику. Стваралачку. Без ње, нереално је очекивати побољшање квалитета у области правних наука, као што га је нереално очекивати и на другим подручјима. Зато је императив, научни, морални, укупни, њено подстицање и развијање.

Нема опасности од тога. Југословенско друштво је прешло фазу када је његов систем требало бранити популаризацијом општег карактера. Ушло је у фазу када се систем обезбјеђује и брани унапређивањем конкретних рјешења. *А стваралачка критика постојећи хрешења предуслов је унапређивања.* Критика која диференцира оно што је будућност у садашњем — од оног што не одговара ни садашњости ни будућности, што треба одстранити, рушити. Стварност и будућност, дакле, траже критику која ће видно доприносити грађењу и, истовремено, рушити што је за рушење.

За правне науке је критичко диференцирање изузетно значајно зато што некритички прилаз према праву, нарочито када се прошири апологетика, која је увијек нестваралачка, никада није давао трајније вриједне резултате. Стварно живљење некритичких анализа правних прописа престајало је, увијек, у часу престанка анализираних норми. А у савременом динамичном развоју друштва, као што се зна, релативно је кратак вијек живљења знатног дијела правних норми.

Схватити да је јачање и његовање критике услов научног успона, монашати се у складу са тим, залог је за будућност. И обратно.

То исто важи и за примјену права, укључујући примјену права и од стране судова. Јер, услов за подизање квалитета примјене права, осим објављивања садржаја и приказа садржаја одлука којима се примјењује право, јесте и аналитичко-критичко, научно одговорно вредновање исправности примјене права у одлукама које се доносе.

Четврто. Квалитет нашег права неопходно је и могуће постигати његовом рационализацијом и повећавањем његове прецизности.

Један је од путева за то и коришћење јасних, у дугом времену у прошлости избурушених правних термина и појмова из богате црногорске правне терминологије, које живот и даље прихвата и уважава, а којих се наше законодавство неоправдано одрекло. Више из политичких (неоправдано) него правних разлога. То је утолико потребније што су у њима садржани и значајни етички садржаји. Њихово напуштање је, у недостатку других правних термина, отјерало у непотребно описивање односа у нормама, а

то у опширности и недовољну прецизност. То не подразумијева коришћење и оних правних термина и појмова у прошлости насталих као резултат превазиђених социолошко-политичких односа и стања. Они не одговарају садашњости. И не могу се користити у садашњем праву. Али, неоправдано је, зато, одбацити и оне које прихвата и садашњи живот.

